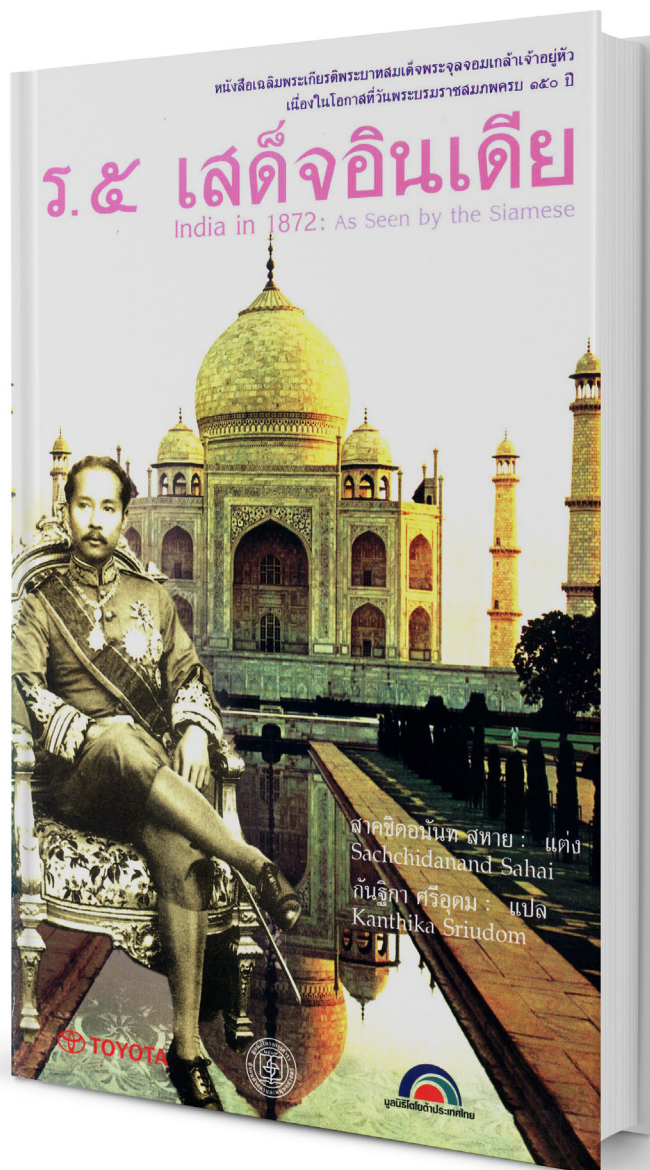

ร.5 เสด็จอินเดีย INDIA IN 1872 : AS SEEN BY THE SIAMESE

เขียน : Sachchidanand Sahai
แปลและเรียบเรียง : กันจึกา ศรีอุดม
จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
พิมพ์ครั้งแรก : พฤศจิกายน 2546
618 หน้า : 290 บาท

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชของปวงชนชาวไทย ได้เสด็จประพาสยุโรป 2 ครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2440 และเมื่อ พ.ศ. 2450 หลังจากนั้นเพียง 3 ปี ก็เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 การเสด็จประพาสยุโรปครั้งหลังทรงมีพระราชหัตถเลขาหลายฉบับถึงพระธิดาคือ เจ้าฟ้านิมิตร์มณฑล ซึ่งพระราชหัตถเลขาดังกล่าว ต่อมาคือพระราชนิพนธ์ “ไกลบ้าน” ที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ยาวนานถึง 42 ปี ยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดในอดีตของราชอาณาจักรสยาม ทรงนำพาประเทศพ้นฝ่าวิกฤตจน “รอดปากเหี่ยวปากกา” มาได้ ทำให้ไทยเป็นเพียง 1 ใน 2 ประเทศในเอเชีย ที่ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของบรรดาเจ้าอาณานิคมตะวันตก งานสำคัญที่ทรงวางรากฐานไว้ให้แก่ประเทศคือ การสร้างประเทศให้ทันสมัย และการปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่ ซึ่งยังคงมีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพการเสด็จพระราชดำเนินไปยุโรป และการนำพาประเทศสู่ความทันสมัย รวมทั้งการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดอย่างกว้างขวางว่า เพราะผลจากการเสด็จประพาสยุโรปของพระองค์จึงทำให้เกิดการปฏิรูปทั้งระบบบริหารราชการแผ่นดิน และการนำพาประเทศสู่ความทันสมัย แท้จริงแล้วการปฏิรูปต่างๆ ในช่วงประวัติศาสตร์นั้นเริ่มตั้งแต่ต้นรัชกาล เมื่อยังทรงเป็นยุวกษัตริย์ และในพระราชพิธีราชาภิเษกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2416 หลังจากที่ทรงบรรลุนิติภาวะ ผ่านการทรงผนวชในพระบวรพุทธศาสนา ก็ทรงประกาศการปฏิรูปครั้งสำคัญในพระราชพิธีราชาภิเษกนั่นเอง การปฏิรูปการปกครองบ้านเมือง พ.ศ. 2135 ก็เกิดก่อนการเสด็จประพาสยุโรปทั้ง 2 ครั้งหลายปี

การเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศที่น่าจะมีผลอย่างสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิรูปสำคัญๆ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือการเสด็จฯ เยือนสิงคโปร์ ขวา พม่า และอินเดีย ขณะยังทรงเป็น “ยุวกษัตริย์” เมื่อ พ.ศ. 2413 และ พ.ศ. 2414 ตามลำดับ ซึ่งขณะนั้นทรงมีพระชนมพรรษาเพียง 17 - 18 พรรษา ยังมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศรวม 6 ครั้ง (ไม่นับรวมการเสด็จฯ เยือนรัฐมลายูทางเหนือในสมัยที่ยังเป็นรัฐบรรณาการของสยาม เมื่อ พ.ศ. 2331 และไม่นับรวมการเสด็จพระราชดำเนินไปปักขใต้แล้วเลยข้ามไปลังกาวิ ปีนัง และเคดะห์ ระหว่างวันที่ 16 เมษายน - 15 มิถุนายน พ.ศ. 2433) ได้แก่

- พ.ศ. 2413 เสด็จฯ เยือนสิงคโปร์และชวาอย่างเป็นทางการ รวม 38 วัน ระหว่างวันที่ 9 มีนาคม - 15 เมษายน มีผู้ติดตาม 208 คน
- พ.ศ. 2414 เสด็จฯ เยือนอินเดียอย่างเป็นทางการ ขาไปผ่านและแวะสิงคโปร์ มะละกา ปีนัง มะละแหม่ง อย่างกึ่ง ขากลับผ่านภูเก็ต ไทรบุรี หาดใหญ่ สงขลา รวม 92 วัน มีผู้ติดตาม 40 คน
- พ.ศ. 2439 เสด็จฯ เยือนสิงคโปร์และชวาครั้งที่ 2 เป็นการส่วนพระองค์ ระหว่าง 9 พฤษภาคม - 28 สิงหาคม รวม 3 เดือน 19 วัน
- พ.ศ. 2440 เสด็จฯ ยุโรปอย่างเป็นทางการครั้งแรก 9 เดือน
- พ.ศ. 2444 เสด็จฯ ขวาเป็นครั้งที่ 3 เป็นการส่วนพระองค์ 80 วัน
- พ.ศ. 2450 เสด็จฯ เยือนยุโรปครั้งที่ 2 เป็นการส่วนพระองค์ รวมเกือบ 8 เดือน ระหว่าง 27 มีนาคม - 17 พฤศจิกายน เกิดพระราชนิพนธ์ไกลบ้าน

การเสด็จอินเดียอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2414 เป็นที่มาของหนังสือที่สาบสูญของ สหาย หรือ ส.สหาย นักวิชาการชาวอินเดีย ได้ศึกษาค้นคว้าอย่างลุ่มลึกในชื่อ “อินเดียในสายตาของชาวสยาม เมื่อ พ.ศ. 2414” (India in 1872: As Seen by the Siamese) ซึ่งได้แปลเป็นไทยในชื่อ “ร.5 เสด็จอินเดีย”

หนังสือนี้แบ่งเป็น 2 ภาค ภาคแรก เป็นบทวิเคราะห์เรื่อง “ความเข้าใจของชาวสยามที่มีต่ออินเดีย หลังการจลาจลครั้งใหญ่” ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2400 ภาคที่ 2 เป็นการรวบรวมเอกสารชั้นต้นจากหนังสือพิมพ์และจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จประพาสอินเดีย เป็นงานวิชาการคุณภาพสูง มีการนำเสนอทั้งเหตุการณ์ บทวิเคราะห์ และเอกสารหลักฐานสำคัญ มีแผนที่และภาพประกอบที่ทรงคุณค่ามากมาย เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการทำงานวิชาการที่นักวิชาการ อาจารย์ และนักศึกษา ควรได้อ่านอย่างพิถีพิถัน

การเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเป็นการปฏิรูปในตัวเอง เพราะทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ได้เสด็จฯ

ไปนอกพระราชอาณาจักรในลักษณะที่มีไขไปเพื่อการศึกษาสงคราม การเสด็จฯ ไปต่างบ้านต่างเมืองโดยฝ่าคลื่นลมไปไกลขนาดนั้นต้องนับว่าทรงกล้าหาญอย่างมาก ดังกงสุลอเมริกันได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการเสด็จประพาสไว้ในหนังสือราชการ ลงวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2413 ว่า “พระเจ้าแผ่นดิน...ได้เสด็จฯ ลงเรือพระที่นั่งไปในการเดินทางที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และไม่เคยมีผู้มีอำนาจสูงชาวสยามคนใดกล้าเสี่ยงภัยออกนอกพระราชอาณาเขตในรัชสมัยของพระองค์มาก่อน” (น. 43)

การแพทย์และการสาธารณสุขของโลก รวมทั้งของอินเดียสมัยนั้นยังห่างไกลจากความเจริญอยู่มาก ดังปรากฏว่าได้ “เกิดความตื่นตระหนกเพราะอหิวาตกโรคที่ระบาดขึ้นในเมือง ซึ่งดูเหมือนว่าจะต้องยุติปฏิบัติการทั้งหมด...” (น. 200) และระหว่างที่ทรงเป็นพระราชอาคันตุกะของรัฐบาลอังกฤษในอินเดียก็เกิดเหตุร้ายมีการลอบสังหารลอร์ดเมโย ผู้ว่าราชการนครกัลกัตตา ซึ่งได้รับเสด็จพระองค์ท่านก่อนหน้านั้นไม่นาน เมื่อเวลา 19.00 น. วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2414 โดยผู้สังหารได้บุกฝ่าองครักษ์เข้าไปและใช้มีดจ้วงแทงอุราของผู้ที่กำลังจะลงเรือกลับจากเกาะหลังเสร็จสิ้นภารกิจที่นั่น (น. 133)

ระหว่างที่ทรงประทับอยู่ในอินเดียรวม 47 วัน ทรงอยู่ในสายตาของสื่อมวลชน ข้าราชการ และประชาชน ทั้งชั้นสูงและสามัญชนจำนวนมาก หนังสือพิมพ์ในเมืองสยามเองก็เจริญเติบโตขึ้นไม่น้อย แต่จากหลักฐานจำนวนมากที่ ส.สหาย นำมารวบรวมและสรุปไว้ส่วนใหญ่ชื่นชมในพระองค์ท่าน เช่น หนังสือพิมพ์ เดอะ เฟรนด์ ออฟ อินเดีย เขียนถึงพระองค์ท่านว่า “ผู้ที่มองเห็นพระองค์ในครั้งแรกจะต้องรู้สึกสงสารที่ต้องทรงผ่านอันตรายจากสภาพสตรีจำนวนมากที่ห้องโถงหินอ่อน (มาร์เบิลฮอลล์) และยังคงประทับระหว่างสภาพสตรีอีกกลุ่มหนึ่งในห้องห้องพระโรง แต่เมื่อมองดูเป็นครั้งที่ 2 ก็พอจะตัดความน่าสงสารออกไปได้ เพราะจะพบว่าทรงเป็นสุภาพบุรุษองค์น้อยๆ ที่คุมสติได้ดี และมีความเยือกเย็นที่ไม่เคยเห็นมาก่อน และแม้กระนั้นการวางพระองค์ก็อ่อนโยนและสงบเสถียร” (น. 173)

การเทศน์ กวีชาวฮินดู ผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง ได้ตั้งข้อสังเกตถึงพระเจ้าแผ่นดินสยามเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2414 ขณะเสด็จพระราชดำเนินขึ้นที่ท่าเรือราชชาติ (พาราณสี) ว่า “พระเจ้าแผ่นดินทรง ‘เยาว์วัยมาก’ ตั้งแต่บัดนี้พระองค์ลงไปทรงสวมสังจี (ผ้าถุง) และถุงเท้า และทรงสวมชุดอังกฤษตั้งแต่เหนือบันพระองค์ขึ้นไปบรรดาผู้ตามเสด็จก็แต่งกายอย่างเดียวกัน ทรงมีพระฉวีค่อนข้างคล้ำ” (น. 175)

กวีผู้นี้พบว่าทรงพระปรีชาสามารถเป็นพิเศษสำหรับผู้มีอายุน้อยเพียงเท่านี้ และรู้สึกประทับใจที่ทรงมีความรู้ภาษาสันสกฤตและศาสตร์สาขาอื่นๆ (น. 175)

พันตรีสเลเดนที่ได้รับมอบหมายให้ติดตามถวายงานพระองค์อย่างใกล้ชิดตลอดระยะเวลาที่ประทับอยู่ในอินเดีย ต้องร่วมโต๊ะเสวยพระกระยาหารเช้าและเย็นตลอดเวลาที่เสด็จประพาส ต้องติดตามพระองค์ไปในที่ทุกแห่ง ได้เขียนรายงานกล่าวถึงพระองค์ว่า “สำหรับองค์พระเจ้าแผ่นดิน และบุคลิกโดยทั่วไปกับพระปรีชาสามารถของพระองค์นั้น ข้าพเจ้าสามารถกล่าวได้ด้วยเชื่อมั่นที่เกิดจากการสังเกตอยู่ใกล้ชิดเป็นเวลานาน ข้าพเจ้ามักจะได้รับความประทับใจมาบ้างน้อยบ้างในความเฉลียวฉลาด ความมีเหตุผล และความหนักแน่น